

GONDOLATOK A LITURGIA MEGÚJÍTÁSÁRÓL

A „szent liturgiáról” szóló *konstitúció* a liturgiát „a jámborság csúcsának és forrásának” nevezi. A hozzá kiadott *Utasítás* emlékeztet arra, hogy a keresztény életet a Húsvéti Misztériumnak kell áthatnia. Szükségesnek mondja, hogy a liturgia szerves egységet alkosson a katekézissel, a vallásos neveléssel és a prédikációval. A papokat úgy képezzék, hogy együtt éljenek a liturgikus ünnepekkel, belőlük táplálják lelki életüket és ezt később másokkal is közölni tudják. Az Eucharisziát az „egész lelki élet középpontjába” kell állítani. Íme, ez a néhány kiragadott mondat is világosan mutatja, hogy a liturgia megújításában nem csupán a szertartások módosításáról van szó, hanem a keresztény jámborság igazi magváról.

Az egyház liturgiája az egyházi év ünnepeinek koszorújában és azokban az eseményekben valósul meg, amelyek az emberi élet lefolyását meghatározzák. A liturgikus jámborságot tehát az egyházi évnek kell meghatározni. Hogy ez magától értetődő? — Kérdezzük csak meg a középiskolák katolikus tanulóit: mit ünnepelünk húsvétkor, karácsonykor vagy pünkösdkor? Csodálkozni fogunk azokon a válaszokon, amelyeket olykor olyanok is adnak, akik rendszeres vallásoktatásban részesültek. Vagy kérdezzük meg a hívektől, mi történik a keresztségben, bérnálásban vagy az egyházi házasságkötésben, és megint tapasztalni fogjuk, milyen csekély mértékben értik valójában ezeket a legfontosabb keresztény szertartásokat.

Menjünk azonban tovább egy lépéssel. Mit jelent a legtöbb keresztény ember számára a szentmise? Vajon „a lelki élet középpontja”? Sokan nem is ismerik a magánima és a szentmise között levő különbséget. Csupán külsőlegesen kötelezettséget teljesítenek vasárnaponként, s megjegyzik, hogy odahaza vagy a szabad természetben sokkal jobban tudnának imádkozni. Pedig nem kevesen közülük hittanórákra jártak, nem egyszer prédikációt is hallgattak. Megtanulták a szentmise elméleti magyarázatát is, kérdés azonban, ránevelték-e őket a helyes szentmise-áhitatra? Milyen gyakran hallani: „A szentmise nem mond nekem semmit.”

Nagy feladatok várnak még a hitmagyarázatra és a prédikációra, ha azt akarjuk, hogy a szentmise „a lelki élet középpontja” legyen mindannyiunk számára. S ezzel kapcsolatban kezdjük megérteni, hogy a liturgia valóban a „jámborság csúcsa és forrása”, és a feléje való irányítás egyel jelent a keresztény élet teljességének munkálásával. Igaz, sok szent is a „részlet-jámborság” útján járt, ha szabad ezt a kifejezést használnunk. Belső életüket Jézus gyermekségére vagy kinszenvedéseire való emlékezéssel táplálták, vagy Szívét szemlélték, mint a szeretet jelképét, eucharisztikus jelenlétéről vagy az Isten-anyáról elmélkedtek. De ne feledjük, hogy őket ez az út a keresztény misztérium teljességéhez, a Húsvéti Misztériumhoz vezette, amelyről az *Utasítás* is beszél. Mert ők mélyen megértették Jézus Krisztus megváltó működését, s ezt akkor is a maga egészében fogták át, ha mintegy spektrumban megtörve a titok egyes részeit szemlélték.

A mindennapi keresztények hittudatának látóterébe azonban mindenekelőtt a titok teljességét kell beállítani. Csak ha már felfogták ezt a teljességet, akkor fordulhatnak előszeretettel valamely résztartalom felé.

Akkor ugyanis nem veszíthetik szem elől az egészet. Viszont ha a résztartalomnál reked meg valaki, utána már aligha emelkedhet fel a keresztény misztérium teljességéhez.

Beszéljünk konkrétan. Ha a katekézis csak az egyes hitigazságokat fejti ki egymás mellett és egymás után, akkor a hallgatók ezeket megtanulhatják ugyan, de a keresztény üdvösség-misztérium teljességét sohasem foghatják fel. Mert ha a hitéletben és az ájtatosságban nem mindent Krisztus felől közelítünk meg, akkor a hitigazságok épülete labirintussá válik, a jámborsági gyakorlatok pedig mint sorban reánk rakott kötelmek mutatkoznak. Ha azonban a középpontban a krisztusi megváltás misztériuma, mint az isteni szeretet nagy titka áll, egyszerűben megnyílik az út az Istennel való személyes kapcsolathoz, s ugyanígy megnyílik az út az egyház, valamint a szentségek lényegének bensőséges megértéséhez. Akkor a szentségek felől is ki lehet építeni az egész keresztény életet.

A liturgikus jámborság elsődlegesen szentségi jámborság, Krisztus-központú jámborság. Az a felhívás: „Vissza a Krisztus-központú jámborsághoz!”, nem divatos szólam, vagy az őskeresztény liturgia gyermekded visszavágása, hanem minden idők követelménye.

Hogy miért hat ma mégis újnak ez a felhívás? Mert mindig felléphetnek olyan hangsúly-eltolódások az igehirdetésben és a jámborságban, amelyek bizonyos gondolatokat háttérbe szorítanak, másokat előtérbe helyeznek. Így történt ez a középkorban. A megváltás misztériumának résztartalmi: Jézus embersége és emberi életének eseményei léptek az előtérbe. Nem csoda, hogy Mária alakja is jobban előtérbe került, s ennek nyomán Szent József, majd a szentek egész seregéé.

A nép nem értette már meg az istentisztelet nyelvét és nem tudott többé résztvenni a liturgiában. Az együttünneplés helyébe a kép és a nézelődés került. Ennek következtében a résztartalmak erősebben kidomborodtak és a Húsvéti Misztériumot nem tudták már a maga egészében mélyebben átérteni.

Karácsony a Megváltó emberi születésének ünnepe lett, nem pedig a megváltás nagy titkának kezdete. Húsvét Jézus szent embersége feltámasztásának lett az ünnepe, mikor is a halált és a feltámasztást különváltan szemléltek, nem pedig mint az isteni Megváltó egybetartozó művét. Pünkösdöt, a Szentlélek eljövételének ünnepét sem tekintették többé a Húsvéti Misztérium folytatásának, hanem az isteni üdvözítés elszigetelt csodájának vették. Nincs így semmi különös abban, hogy az egyházat sem a Húsvéti Misztérium folytatásának látták, hanem Isten látható birodalmának a földön. Nem úgy tekintettek rá, mint Isten népének közösségére, amely folyvást megújítja és fejleszti magát, hanem mint Istennek a világba szilárdan beépített eszközére.

Így a szentségeket sem úgy nézték, mint a Húsvéti Misztérium folytatását, hanem már csak mint önmagukban nyugvó üdvösség-jeleket. Nem értették meg immár a szentségek egységét. Az egyházhoz való tartozás olyan kötelező jelei lettek ezek, amelyek az egyes egyének üdvére teremődtek. Az alanyi, az egyéni üdvösség vágya lépett az egyháztudat helyére. Az egyház most az üdvözítő kegyelmek osztogatója lett, a hívek pedig e kegyelmek elfogadói.

A Krisztussal való kegyelmi kapcsolatot, a kereszttség, a bérmálás és a többi szentségek útján, többé már nem dinamikus folyamatnak, hanem eltárgyasított statikus valaminek tekintették, ami érdemet és jogot biztosít az örök üdvösségre. Innen az üdvösség-igény, ami érdemszerző művek, imádságok, misealapítványok, vezeklések halmozásában nyilván-

nul meg. Többé már nem az Euchariszta ünneplése, mint ilyen a cél, vagyis a Krisztussal való egyesülés az Atya imáadásában és a részvétel életében az áldozati lakoma révén, hanem a mise-érdemek dologszerű megkaparintása.

Ekként következett be a középkor folyamán a jámborság eltárgyiasodása. Mintegy biztosítékul szolgált arra, hogy Isten már a földön is segít — a szentek a „pótszolgáltók” —, utána pedig örök üdvösséget ad, mert javunkra fordíthatjuk Krisztus érdemeit. Könnyű volt így a felvilágosodás korában szembeszállni a jámborságban meghúzódó babonákkal és követelni a tisztult jámborságot. Ugyanakkor az egyházat erkölcsi nevelőintézeté, a papságot erkölcsrendészetté fokozták le. A Húsvéti Misztérium: Krisztus — egyház — kegyelem, teljesen elhomályosult.

Száz esztendeje azonban megindult a változás. A felvilágosodás korának sekélyes teológiáját túlhaladták, és megújódott az egyházi jámborság. Az eredeti, a tiszta és világos vonalakról persze nem volt olyan könnyű lehantani a ragadványokat. A múlt öröksége túl erős volt. A régi gondolkodásmód szívós szokásokat alakított ki, az egyházművészetbe bevődtek a középkori fejlődés és a barokk-kor nyomai. Eleinte azt hitték, hogy a középkorhoz való visszatérés jelentené az eredetihez való visszatérést. Ezért kapták föl az egyházi romantika idején a középkori művészetet a neo-román és neo-gót stílus formájában és ezzel együtt a jámborság középkori mintáit is. De csakhamar valami új tört keresztül.

Az eucharisztikus jámborság volt ez, amely — mint egyszer már a barokk kezdetén — nem merült ki csupán az imáadásban, hanem magával hozta a miseáldozat megünneplését és a gyakori áldozást. A Jézus Sziveztisztelet Alacoque Szent Margit szellemében, ez vezette be a jámborságnak azt az új áramát, amely azután Szent X. Piuszal már liturgikus jámborságba torkollott. Visszafelé tekintve a liturgikus jámborság nyomait már a századforduló küszöbén megtaláljuk (*Pachtler, Schott*).

Az első világháború után lendült fel a népi liturgikus mozgalom (*Pius Parsch*, a „Lipcsei Oratórium”). Szinte egyidejűleg, vagy legalábbis a népi liturgikus mozgalommal összefüggésben új egyháztudat bontakozott ki. A teológiában az egyház mibenléte és a szentségek felé fordult az érdeklődés és ez a megmozdulás mind átütőbbé vált. A világiak helyét az egyházban egyre szorgosabban kutatták (*Congar*). A mariológiát mindinkább az egyháztannal összefüggésben tárgyalták (*Hugo Rahner* és *Karl Rahner*). A hithirdetés problémáját újszerűen vetették föl (kerymatikus teológia, *Lakner, Rahner*), majd a katekézisét is (*Klemens Tilmann*). Az új irányzatok hatalmasra duzzadtak és megérett a helyzet arra, hogy a hivatalos tanítóhivatal is foglalkozzék velük.

Ez következett be a II. vatikáni zsinattal, amelynek eredményei előtünk fekszenek. Eljött így az ideje annak, hogy mind a liturgiában, mind az ígehirdetésben a Húsvéti Misztérium elmélyült szemléletéből merítsük azt, amire a hittudatnak és a jámborságnak épülnie kell. Ami napjaink feladata lett, a ránevelés az egyház, a liturgia, a jámborság új megértésére és a belenövés abba.

A jámborság liturgikus alakítása azonban nem azt jelenti, hogy egyszerűen elhagyjuk a régi jámborságot. A kívánalom az, hogy a régét és az újat helyesen kössük egybe és ilyen módon elmélyült jámborságra és a hit elmélyült szemléletére jussunk. Sok hívő, aki jámbor, eucharisztikus életet él, már eddig is megtette ezt. Ezek most nemigen látják be, az új módozatok szükségét. Értsék meg azonban, hogy nem csupán magukra, hanem az egész egyházra kell itt gondolniok.

A liturgia azonban nem lett még „a jámborság csúcsa és forrása” csupán azzal, hogy változtak a szertartások és a népnyelv került használatba.

Hadd említsem itt a helytelen hozzáállás néhány példáját. Egy szerző ezt írja: „A latin szakrális nyelv tabuja leomlott.” Minden a hangnemtől függ. Fennáll az a nagy veszély, hogy némelyek a zsinati dekrétumokat túlságosan szubjektív módon értelmezik, csupán azt olvassák ki belőlük, amit ők maguk akarnak hallani, s elsiklanak afölött, ami nem tetszik nekik. Az igazi egyházi reform érdeke azonban azt követeli, hogy a dekrétumok tartalmát is, szellemét is magunkévá tegyük és szabatosan adjuk tovább. A „szent liturgiáról” szóló konstitúció semmiképpen sem fogható fel úgy, mint az egykori liturgikus mozgalom különálló szentesítése. A konstitúció belehelyezi ezt azoknak a lelkipásztori gondoknak a körébe, amelyekkel az egyháznak meg kell birkóznia. Ne válasszuk tehát külön azt, amit a liturgikus megújhodásról mond a konstitúció, attól, amit a jámborság többi formáira vonatkozóan ad elő. Ne keltsünk hamis benyomásokat sem a reformok keresztülviteléről. Ismerjük el, hogy ez sokhelyütt túl közvetlenül, elégséges előkészítés nélkül történt. Bizonyos továbbá, hogy a népnyelv alkalmazása a liturgiában jelentős haladást hozott. Ebből azonban nem következik, hogy a latin kultikus nyelvet most már egyszerűen eltöröljük, mintha már nem is lehetne indok arra, hogy némely templomban és némely istentiszteleten a latin nyelvet továbbra is megtartsuk. Épp ilyen kevéssé áll az, hogy a liturgia értelem-szerű megújításához föltétlenül szükséges a térbeli átrendezés. Itt már nem egy hiba történt. Adott körülmények között a szentmise szóbeli részének és a cselekményes résznek erőltetett térbeli különválasztása megnehezíti a papnak a helyes „odaállást”, márpedig ha az ige liturgiája a templom akusztikailag nem megfelelő pontján megy végbe, ez csak ártalmára van a liturgikus megújhodás ügyének.

Általában is jusson eszünkbe: a történelemben volt már eset arra, hogy egy liturgikus reform meghiúsult a nép ellenállásán. A felvilágosodás korában volt ez. Az akkor javasolt reformhoz is megérték a feltételek, de mivel túl gyorsan akarták végrehajtani s a hívők túl radikálisnak találták, már az elején „befulladt”. Bizonyos, hogy a későbbi liturgikus mozgalmat, amely előtte járt az egész egyházban elrendelt mostani liturgikus megújhodásnak, sokkal egészségesebb szellem hatotta át, de túlzások miatt helyenként ez a liturgikus mozgalom is ellenállásokat és ellentéteket váltott ki. A „szent liturgiáról” szóló konstitúcióval megindult reform sikerében ma már senki sem kételkedhet, de éppen ennek a sikernek teljessége érdekében kerülnünk kell az egyoldalúságot, a túlzásokat, a pasztorális meggondolatlanságokat. Ezért szükséges, hogy mindazok, akiknek a liturgia megújításán kell munkálkodniuk, valóban magunkévá tegyék a zsinati reform szellemét és pontosan igazodjanak az illetékes egyházi tekintély előírásaihoz.

Semmi sem múlik el, semmi sem vész kárba, nem is semmisül meg. Az anyag legapróbb darabkája örökéletű lesz, az energia leggyöngébb szikrája is örökéletű, és nincs sugár — legyen bármilyen múlt — mely ne verődne vissza valahol.

Miguel de Unamuno